

A kínai gondolkodás
és kultúra
alapfogalmai

1.

中华思想文化术语

1

本书为国家社会科学基金重大项目“中华思想文化术语的整理、传播与数据库建设”（15ZDB003）的研究成果
“十三五”国家重点出版物出版规划项目 获评第二届向全国推荐中华优秀传统文化普及图书

A könyv a Kínai Társadalomtudományi Alap
'A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmainak
egybegyűjtése és megismertetése, valamint
digitális adatbázisának létrehozása' nevű projekt
kutatásának eredménye.

Kiadása a 'Tizenharmadik ötéves országos kiadói terv'
támogatásával valósult meg.

A könyv elnyerte 'A hagyományos kínai kultúra
megismertetésére ajánlott' minősítést.

**„A kínai gondolkodás és kultúra
alapfogalmainak egybegyűjtése
és megismertetése” program szakértői**

“中华思想文化术语传播工程” 专家团队

Tanácsadók

李学勤 (Li Xueqin) 林戊荪 (Lin Wusun)
叶嘉莹 (Florence Chia-ying Yeh) 张岂之 (Zhang Qizhi)

Szakértői bizottság

Igazgató

韩震 (Han Zhen)

Szakértők

晁福林 (Chao Fulin)	陈德彰 (Chen Dezhang)
陈明明 (Chen Mingming)	冯志伟 (Feng Zhiwei)
韩经太 (Han Jingtai)	黄友义 (Huang Youyi)
金元浦 (Jin Yuanpu)	李建中 (Li Jianzhong)
李照国 (Li Zhaoguo)	楼宇烈 (Lou Yulie)
马箭飞 (Ma Jianfei)	聂长顺 (Nie Changshun)
潘公凯 (Pan Gongkai)	王博 (Wang Bo)
王宁 (Wang Ning)	叶朗 (Ye Lang)
袁济喜 (Yuan Jixi)	袁行霈 (Yuan Xingpei)
张立文 (Zhang Liwen)	张西平 (Zhang Xiping)
郑述谱 (Zheng Shupu)	

Sinológusok

艾恺 (Guy Salvatore Alitto)	安乐哲 (Roger T. Ames)
包华石 (Martin Joseph Powers)	顾彬 (Wolfgang Kubin)
韩安德 (Harry Anders Hansson)	柯鸿冈 (Paul Crook)
柯马凯 (Michael Crook)	司马麟 (Don Starr)
魏查理 (Charles Willemen)	

Akadémiai bizottság (testület)

白振奎 (Bai Zhenkui)	蔡力坚 (Cai Lijian)
陈海燕 (Chen Haiyan)	陈少明 (Chen Shaoming)
付志斌 (Fu Zhibin)	郭晓东 (Guo Xiaodong)
郝任德 (Michael Hoare)	何世剑 (He Shijian)
胡海 (Hu Hai)	胡智锋 (Hu Zhifeng)
黄春艳 (Huang Chunyan)	贾德忠 (Jia Dezhong)
姜海龙 (Jiang Hailong)	蒋好书 (Jiang Haoshu)
李存山 (Li Cunshan)	李景林 (Li Jinglin)
李雪涛 (Li Xuetao)	林满秋 (Lin Man-Chiu)
刘青 (Liu Qing)	柳拯 (Liu Zheng)
吕玉华 (Lü Yuhua)	满兴远 (Man Xingyuan)
孟庆楠 (Meng Qingnan)	裴德思 (Thorsten Pattberg)
乔希 (Joshua Mason)	乔永 (Qiao Yong)
任大援 (Ren Dayuan)	沈卫星 (Shen Weixing)
施晓菁 (Lynette Shi)	孙艺凤 (Sun Yifeng)
陶黎庆 (Tao Liqing)	童孝华 (Tong Xiaohua)
王刚毅 (Wang Gangyi)	王惠民 (Wang Huimin)
王柯平 (Wang Keping)	王丽丽 (Wang Lili)
王维东 (Wang Weidong)	魏玉山 (Wei Yushan)
温海明 (Wen Haiming)	吴根友 (Wu Genyou)

吴志杰 (Wu Zhijie)
徐明强 (Xu Mingqiang)
徐英 (Xu Ying)
严学军 (Yan Xuejun)
杨义瑞 (Yang Yirui)
余来明 (Yu Laiming)
张静 (Zhang Jing)
赵桐 (Zhao Tong)
周云帆 (Zhou Yunfan)
朱渊 (Zhu Yuan)

夏吉宣 (Xia Jixuan)
徐亚男 (Xu Yanan)
严文斌 (Yan Wenbin)
杨雪冬 (Yang Xuedong)
于文涛 (Yu Wentao)
张建敏 (Zhang Jianmin)
章思英 (Zhang Siying)
郑开 (Zheng Kai)
朱良志 (Zhu Liangzhi)
左励 (Zuo Li)

A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmai

1.

中华思想文化术语

1

Foreign Language Teaching and
Research Publishing Co., Ltd / Beijing

Kossuth Kiadó / Budapest

A kiadás alapja

中华思想文化术语 1

Key Concepts in Chinese Thought and Culture 1.

Beijing: Foreign Language Teaching
and Research Publishing Co., Ltd, 2015

外研社

Fordította és a lábjegyzeteket írta

Madaras Réka

Szerkesztette

Hitseker Mária

ISBN 978-963-09-9883-3

Minden jog fenntartva

© Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd, 2015

© Kossuth Kiadó, 2020

© Hungarian translation Madaras Réka, 2020

目录

Tartalom

- 17 bēikǎi 悲慨
- 18 běnmò 本末
- 20 bōrě 般若
- 21 bù xué shī, wú yǐ yán 不学《诗》，无以言
- 22 chéng 诚
- 23 dàtóng 大同
- 24 dào 道
- 26 dé 德
- 27 fāfèn-zhùshū 发愤著书
- 28 fǎzhì 法治
- 29 fēngyǎsòng 风雅颂
- 31 fēngjiàn 封建
- 32 fěngyù 讽谕
- 34 fùbǐxìng 赋比兴
- 35 gédiào 格调
- 37 huáxià 华夏
- 38 huái yuǎn yǐ dé 怀远以德
- 39 jīlǐ 肌理
- 41 jiāngshān 江山
- 42 jiàohuà 教化
- 43 jiǔzhōu 九州
- 44 kējǔ 科举

- 46 lài yǔ Xīshī, dào tōng wéi yī
厉与西施，道通为一
- 47 lè ér bù yín, āi ér bù shāng
乐而不淫，哀而不伤
- 49 lǐ 理
- 50 lǐ yòng-hòushēng 利用厚生
- 51 liángshǐ 良史
- 52 liángzhī 良知
- 53 liù jīng jiē shǐ 六经皆史
- 54 liùyì 六义
- 56 měicì 美刺
- 57 mǐn wéi bāng běn 民惟邦本
- 58 qì 气
- 59 qíng 情
- 60 qíngjǐng 情景
- 62 qù 趣
- 63 rénwén-huàchéng 人文化成
- 64 rénzhi 人治
- 65 rén 仁
- 66 rìxīn 日新
- 67 róngcái 谿裁
- 69 shèjì 社稷
- 70 shén 神
- 72 shénsī 神思
- 73 shēng yī wú tīng, wù yī wú wén
声一无听，物一无文
- 74 shèng 圣
- 75 shī yán zhì 诗言志
- 76 shī yuán qíng 诗缘情

- 78 shǐ cái sān cháng 史才三长
78 shūyuàn 书院
80 shùntiān-yìngrén 顺天应人
81 tàijí 太极
82 tàixué 太学
83 tǐxìng 体性
85 tǐyòng 体用
86 tiān 天
88 tiānxià 天下
89 wáng 王
90 wángdào 王道
92 wéi zhèng yǐ dé 为政以德
93 wénmíng 文明
94 wénqì 文气
95 wén yǐ zài dào 文以载道
96 wúwéi 无为
97 wǔxíng 五行
99 wù 物
100 xiàng wài zhī xiàng, jǐng wài zhī jǐng
象外之象，景外之景
101 xiéhé-wànbāng 协和万邦
102 xīn 心
104 xìn yán bù měi, měi yán bù xìn
信言不美，美言不信
105 xīngguānqúnyuàn 兴观群怨
107 xìngxiàng 兴象
108 xìng 性
109 xìnglíng 性灵
111 xiūqízhìpíng 修齐治平

- 112 xū 虚
113 xū jìng 虚静
114 xuánlǎn 玄览
115 xuǎnjǔ 选举
116 yǎsú 雅俗
118 yǎngqì 养气
119 yī 一
120 yì 义
121 yìxiàng 意象
122 yīnyáng 阴阳
123 yǐnxiù 隐秀
125 yǒu dé zhě bì yǒu yán 有德者必有言
126 yǒujiào-wúlèi 有教无类
127 yǒuwú 有无
128 yuánqǐ 缘起
129 zhī yīn 知音
130 zhíxún 直寻
132 zhōngguó 中国
133 zhōnghuá 中华
134 zhōngyōng 中庸
135 zīwèi 滋味
136 zǐ zhī duó zhū 紫之夺朱
138 zìrán 自然
139 zìrán yīngzhǐ 自然英旨
141 zōngfǎ 宗法

143 Kétnyelvű szójegyzék

149 Rövid történelmi kronológia

Előszó

„A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmai” alatt olyan fogalmakat, kulcsszavakat vagy kifejezéseket értünk, amelyeket kínaiak alkottak meg vagy kezdtek el használni, és amelyek a kínai filozófia, embereszmény, gondolkodásmód és értékrend alapköveit képezik. Ezek az alapfogalmak a kínaiaknak a természetről és társadalomról évezredek alatt felhalmozódott tapasztalatának és gondolkodásának lenyomatát tárják elénk; a kínai emberek bölcsességét, mélyreható szellemi törekvéseit, valamint gondolkodásuk mélységét és széleslátókörűségét tükrözik. E fogalmakban megtestesülő gondolkodásmód, értékrend és filozófia a kínai kultúra „életgénjévé” vált, és ebből kristályosodott ki az évezredek folyamán a kínai nemzet karaktere, világnézete és életfelfogása. A mai kínaiak számára ezek kulcsként szolgálnak az ókori filozófia, embereszmény, gondolkodásmód és értékrend fejlődésének megismeréséhez, valamint a kínai irodalom, művészet és történelem jobb megértéséhez. Más népek számára ezek a fogalmak lehetőséget nyújtanak a kortárs Kína, valamint a kínai emberek szellemiségének megértéséhez.

Jelenleg a kulturális sokszínűség és a multipoláris diskurzusok korát éljük, amikor különböző nemzeti kultúrák és civilizációk minden korábbinál gyorsabban, mélyebben és szélesebb körben integrálódnak. Minden országnak és nemzetnek megvan a maga gondolkodási, kulturális és diskurzusrendszere, és mindegyiknek helye van a világ civilizációs és diskurzusrendszerében. Mindegyik tiszteletet érdemel. A nemzeti kul-

túra és gondolkodás alapfogalmai értelemszerűen lényegi részét képezik ennek a diskurzusnak. Ezek jelentik egy nemzet gondolkodásának esszenciáját, kultúrájának gyökérzetét, szellemiségének lelkiületét és tudományának lényegét. Egyre több gondolkodó jut arra a felismerésre, hogy a kínai gondolkodás és kultúra inspirációt adhat, és hozzájárulhat az emberiség nehéz kérdéseinek megoldásához. A kínaiak szerint az ember „nagy erényekkel kell rendelkezzen, és mindent bírnia kell”, „a *dao* természetesen működik”, „az Ég és ember egységben létezik”, az erényes „a harmóniát keresi, nem az egyformaságot”, „az emberek képezik az állam alapját”, és „a régi klasszikusok tanulmányozása a jelenkor igényeit kell szolgálja”. Az olyan kínai eszmények, mint a „harmonikus együttélés”, „az Ég alatt mindenki egy családba tartozik” és az „egyetemes harmónia világa” egyre nagyobb figyelmet kapnak nemzetközi téren is. Számos külföldi tudós és Kína iránt érdeklődő személy igyekszik jobban megismerni és megérteni a kínai gondolkodást és kultúrát általánosan, valamint annak releváns fogalmait speciálisan.

A kötet összeállítása során átfogó és szisztematikus megközelítést alkalmaztunk. A fogalmak többsége nem pusztán a kínai filozófia, embereszmény, gondolkodásmód, értékek és kultúra jellegzetességeit tükrözi, hanem korokon és nemzeti határokon túlnyúló jelentéssel és hatással bír, elkápráztatva és gondolkodásra serkentve a mai kor olvasóját. Reményeink szerint e fogalmak különféle nyelvekre való fordítása hozzájárul ahhoz, hogy a világ népei tárgyyszerűbb és átfogóbb ismereteket szerezzenek Kínáról és népéről, múltjáról és jelenéről, valamint a mai kínaiak szellemiségéről. Ez a megismerés hozzájárulhat Kína és más nemzetek egyenrangú párbeszédéhez és a különböző civilizációk közötti kölcsönhatásokhoz.

Éz a válogatás, magyarázat és fordítás nem jöhetett volna létre az Oktatási Minisztérium, a Kínai Nemzetközi Kiadói Csoport, a Központi

Szerkesztő és Fordító Iroda, a Pekingi Egyetem, a Kínai Népi Egyetem, a Wuhan Egyetem, a Pekingi Idegennyelvi Egyetem, valamint neves kínai és külföldi tudósok: Florence Chia-ying Yeh, Li Xueqin, Zhang Qizhi és Lin Wusun támogatása és segítsége nélkül.

A kínai gondolkodás és kultúra alapfogalmainak összegyűjtése egyedülálló, újszerű kezdeményezés. A projekt rengeteg kutatást és egyéb erőfeszítést igényelt, a konnotáció és denotáció tekintetében egyaránt.

Ilyen mérvű hasonló vállalkozásra eddig még nem volt példa. Az előzmények hiánya azt is jelenti, hogy vállalkozásunk eredménye messze nem tökéletes. Ezért szívesen fogadjuk olvasóink véleményét, ami hozzájárulhat feladatunk magasabb színvonalú teljesítéséhez.

2015. április 11.

Bánat és neheztelés

A kifejezés a költeményekben megjelenített bánatra, neheztelésre és haragra, a reménytelenség és tehetetlenség érzésére vonatkozik. Egyike annak a huszonnégy költészeti stílusnak vagy hangulatnak, amelyeket Sikong Tu (837–908), a Tang-dinasztiabeli költő összegzett. A költők – ha a sors csapásával vagy az élet nehézségeivel találkoztak, vagy valami jelentős történéssel szembesültek, illetve átélték kicsinységüket és tehetetlenségüket a természet határtalanságával szemben – gyakran kerültek a bánat, szomorúság vagy harag állapotába. Ez tükröződik a „bánat és neheztelés” stílusban írt költeményeikben. Habár ez a stílus hasonlít a nyugati irodalomból ismert tragédia műfajához, magán viseli a taoizmus hatását, gyakran hordozza a lemondás vagy a sztoikus optimizmus jegyeit is.

Idézetek:

◎大风卷水，林木为摧。适苦欲死，招憩不来。百岁如流，富贵冷灰。大道日丧，若为雄才。壮士拂剑，浩然弥哀。萧萧落叶，漏雨苍苔。

(司空图《二十四诗品·悲慨》)

Szelek üvöltenek, hullámok tombolnak, faágak hasadnak. Szívemben keserűség, a halált vágyom, nyugalomért epedek, mindhiába. Az évek, évtizedek tovaszállnak, gazdagság, hírnév, ragyogás szertefoszlik. Az erény korcsosul, ki az, ki megmentő hőse lesz a világnak? Karddal a kezemben, zihálva meredek az égre. Bánattól eltelve nem marad más,

csak nézni a hulló leveleket és hallgatni az esőcseppek koppanását a mohán.

(Sikong Tu [837–908]: Huszonnégy költészeti stílus)

◎ 感叹之余，作诗相属，托物悲慨，厄穷而不怨，泰而不骄。
(苏轼《和王晋卿 [并叙] 》)

Mély sóhajt követően verset írt, hogy megvigasztaljon engem, a bánatot és neheztelést természeti képek által juttatva kifejezésre. Arra intett, hogy ne nehezteljek nehéz időkben, és ne bízzam el magam, ha minden jól megy az életben.

(Su Shi [1037–1101]: Válasz Wang Jinqingnek, előszóval)

běnmò 本末

Ben és Mo – Alapvető és jelentéktelen

A két karakter szó szerint a növények és fák két részét jelenti: a gyökeret és a lombzatot. Kiterjesztett jelentése fontos fogalom a kínai filozófiai diskurzusban. A fogalomnak három különböző jelentése van. (1) A *ben* az alapvetőre vagy lényegire, míg a *mo* a jelentéktelenre vagy esetlegesre utal, vagyis két olyan kvalitásról van szó, melyek értékben és jelentőségben különböznek egymástól. (2) A *ben* a világ ontológiai értelemben meghatározott létezésére, míg a *mo* bármely specifikus dologra vagy jelenségre vonatkozik. (3) A taoista politikai filozófiában a *ben* olyan állapot, amelyben az uralkodó nem töri meg a világ természetes rendjét,

míg a *mo* a társadalmi viselkedést vezérlő erkölcsi normákra és alapelvekre utal. Mindegyik *ben–mo* viszonylatban a *ben* a fontosabb, és domináns szerepe van, míg a *mo* a *ben* által létezik. Másrészt viszont a *ben* a *mo* által képes hatást gyakorolni. Így a kettő – bár különbözik az egyik a másiktól – egymással függő viszonyban van.

Idézetek:

◎子夏之门人小子，当洒扫应对进退，则可矣，抑末也。本之则无，如之何？

(《论语·子张》)

Zixia tanítványai tudnak takarítani, vendéget fogadni, és ismerik a társas érintkezés szabályait, de ezek jelentéktelen dolgok. Nem sajátították el az alapvető dolgokat. Hogy lenne ez elég?

(Lunyu – Beszélgetések és mondások – Zizhang)*

◎崇本以举其末。(王弼《老子注》)

Tisztelni kell a *ben*-t, és ez alapján kell felállítani a *mo*-t.

[Tiszteletben kell tartani a világ természetes rendjét, és ezt követve kell felállítani az erkölcsi és társadalmi normákat és szabályokat.]

(Wang Bi [226–249]: Laozi kommentár)

* A *Lunyu* – magyarul: *Beszélgetések és mondások* – Konfuciusz (i. e. 551–479) bölcselleteit tartalmazó mű, melyet tanítványai jegyeztek le kb. az i. e. 5. században. A továbbiakban: *Beszélgetések és mondások*.